

Kultur- og likestillingsdepartementet
Postboks 8030 Dep
0030 OSLO

Vår ref.
24/1399 - 3

Deres ref
24/2192

Dato
20.09.2024

Høringssvar fra LDO på Mannsutvalgets NOU 2024:8 Likestillingens neste steg

Ombudets mandat

Likestillings- og diskrimineringsombudet (ombudet) har som mandat å arbeide for likestilling og mot diskriminering på grunn av kjønn, graviditet, permisjon ved fødsel og adopsjon, omsorgsoppgaver, etnisitet, religion, livssyn, funksjonsnedsettelse, seksuell orientering, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk og alder.

Ombudet har også tilsynsansvar med at norsk rett og forvaltningspraksis er i samsvar med de forpliktelsene Norge har etter FNs diskrimineringskonvensjoner, herunder FNs kvinnediskrimineringskonvensjon (CEDAW), FNs rasediskrimineringskonvensjon (CERD) og FN-konvensjonen om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne (CRPD).

Ombudets kommentarer til mannsutvalgets generelle perspektiver på menn og likestilling

Likestillings- og diskrimineringsombudet var en av pådriverne for å opprette mannsutvalget. Grunnen til det var en erkjennelse av at likestillingspolitikken vil profitere på at vi har mer kunnskap om menns likestillingsutfordringer og at menn integreres på en bedre måte i utformingen av likestillingspolitikken. Ombudets intensjon med å be departementet opprette et mannsutvalg var å få mer kunnskap om menn i et kjønnsperspektiv, se hvordan ulike grupper av menn tilpasser seg nye forventninger om et mer likestilt samfunn og hvordan gutter og menn kan profitere

på at likestillingspolitikken mer aktivt forholder seg til menns hverdagsvirkelighet. Ombudet mener at utvalget gjennom sin utredning har bidratt svært positivt til dette. Mannsutvalget formulerer et mål om et samfunn der alle har like muligheter til å delta og bidra, uten å bli begrenset av strukturelle forhold eller kjønnsstereotyper. I arbeidet mot dette målet vil utvalget ta høyde for at kjønn inngår som ulikhetsskapende mekanismer i samspill med faktorer som klasse, etnisitet, seksuell orientering, alder og funksjonsevne. Ombudet støtter dette perspektivet som grunnlag for en aktiv likestillingspolitikk.

Mannsutvalget ønsker også å endre perspektivet i likestillingspolitikken fra "problemer med gutter og menn" til et fokus på "gutter og menns problemer". Med dette utsagnet vil Mannsutvalget understreke at mange av de problemene menn sliter med må løses på et strukturelt nivå. Ombudet støtter en slik forståelse av hva som skal til for å endre ulike mansroller. Det er strukturelle grep innen f.eks. skole, helse, arbeid og omsorg som må til. Slike grep vil fremtvinge og spille sammen med nye forståelser av hva det vil si å være gutt og mann og utvide menns rollerepertoar. Når dette skjer, vil tenkningen, språket og vårt syn på hva som er mannlig utvides. Det som før var utenkelig, blir mulig. Likestillingskampen er full av slik eksempler. Forhold vi tok for gitt er radikalt endret.

Utvalget jobber også ut fra en ide om at likestilling mellom menn og kvinner ikke er et nullsumspill. En god likestillingspolitikk vil ikke bare gagne gutter og menn, men alle kjønn og samfunnet som helhet vil kunne profitere. Det ene kjønnets gevinst er ikke det andre kjønnets tap. Ombudet er enig i dette synet på at god likestillingspolitikk ofte er en vinn-vinn-situasjon, og mange av utvalgets forslag viser nettopp fordelene for både kvinner og menn og alle kjønn ved tiltakene som er foreslått. Det er et perspektiv som ombudet mener er viktig å fremheve. Men ombudet vil understreke at vi også må se nærmere på områder der menns interesser er for dårlig ivaretatt. På noen områder vil disse kunne stå i et konkurranseforhold til kvinners interesser. På mange av disse områdene er det viktig for ombudet å påpeke at også dette kan være en legitim rettighetskamp innen likestillingspolitikken. Eksempler på dette er bruken av kjønnspoeng eller lengden på foreldrepermisjonen.

Ombudet støtter utvalgets forståelse av hvordan det å bruke et kjønnsperspektiv på gutter og menn er nødvendig og riktig i arbeidet for å oppnå likestilling. Det innebærer å analysere og fortolke kjønnete mønstre for kvinner og menn i samfunnet. For å komme videre i likestillingspolitikken er det viktig å samle kunnskap om typiske manns- og kvinnekulturer. Slik kunnskap vil være utgangspunkt for hvordan myndighetene kan legge til rette for et bredere rollerepertoar og større frihetsgrader for både kvinner og menn.

Samtidig er det nødvendig å se på forskjeller mellom grupper av menn der disse er sterkt styrt av kjønnsnormer. Utvalget bruker slike perspektiver for å underbygge sine tiltak. Det trengs tiltak for grupper av menn som kommer dårlig ut fordi de er menn, selv om mannsbefolkningen i sin helhet likevel scorer bedre enn kvinner på statistikken. Det trengs et kjønnsperspektiv brukt på ulike grupper av menn for å bli mer presise i de likestillingspolitiske tiltakene. Ombudet stiller seg bak en slik forståelse av hva som skal til for å ta likestillingens neste steg, som utvalget formulerer det.

Det er også viktig for ombudet å understreke at likestillingspolitikken må overskride en enkel modell der en definerer likestilling bare som fravær av diskriminering. Et slikt juridisk diskrimineringsperspektiv er langt fra tilstrekkelig for å oppnå en større grad av likestilling. Ombudet har i sitt mandat å være pådriver for likestilling på et strukturelt nivå og slik sett sammenfaller Mannsutvalgets perspektiver med ombudets.

Ombudets hovedkonklusjoner

I all hovedsak støtter ombudet de tiltak som mannsutvalget har foreslått. I tillegg utfyller ombudet enkelte tiltak med egne forslag.

På temaet selvmord støtter ombudet utvalgets forslag om økt satsning. I tillegg anbefaler ombudet at et program for bedre psykisk helse (YAM) skal bli obligatorisk for alle norske ungdommer. Ombudet støtter også de ulike tiltak som utvalget har for å senke terskelen for gutter og menn til å oppsøke helsehjelp. Særlig vil ombudet understreke at det må igangsettes nye og bedre lavterskeltilbud og mulighet for mer anonymiserte henvendelser til tjenestene. Her har ombudet også mer konkrete innspill for å komme videre med dette arbeidet. Ombudet støtter også egne lavterskeltilbud for gutter innenfor skolehelsetjenesten, helsestasjon for ungdom og andre helsetjenester som retter seg mot ungdom. Ombudet støtter forslaget om at det må nedsettes et mannshelseutvalg. Et slikt utvalg vil være et viktig bidrag til helse- og sosialfeltet på områder der menn har store helseutfordringer og der det er kjønnsforskjeller i helse.

På temaet arbeidsliv støtter ombudet utvalgets forslag om at regjeringen tar initiativ til et trepartssamarbeid for å få kunnskap om, og finne fram til bedre ordninger for arbeid-familie-balanse i de største mannsdominerte bransjene i arbeidslivet. Ombudet mener dette er riktig nivå og metodikk å legge dette politikkarbeidet på. Vi trenger nytenkning hva gjelder menns arbeidsorganisering og kultur for å fornye likestillingsprosjektet. Ombudet ser på dette som ett av utvalgets viktigste forslag.

Ombudet støtter også utvalgets forslag om at regjeringen tar initiativ til en større satsing for å etablere gode HMS-rutiner når det gjelder psykososialt arbeidsmiljø. Forslaget innebærer å forskriftsfeste opplæring om psykososialt arbeidsmiljø innen HMS og å øke kompetansen hos HMS-aktørene.

Mannsutvalget foreslår en rekke endringer i barneloven. Ombudet henviser her til vårt hørings svar gitt Barne- og familiedepartementet der ombudet går inn for en ny modell med delt foreldrefullmakt for foreldre som har vært samboende eller gift.¹ Ombudet støtter mannsutvalgets forslag om en utredning av et rettslig rammeverk som kan ivareta behovene til dagens mangfold av familiekonstellasjoner bedre. En utredning av det rettslige rammeverket bør også undersøke omfanget og utviklingstrekk ved nye familiekonstellasjoner, og drøfte utfordringer som kan oppstå ved konflikter om samvær og omsorg for barn ved samlivsbrudd med flere enn to foreldre.

Ombudet støtter mannsutvalgets forslag om å sikre menns individuelle rettigheter til foreldrepenger og forslaget om at alle fedre skal få rett til to ukers betalt permisjon ved fødsel. Ombudet vil i hørings svaret peke på noen grunnleggende likestillingsprinsipper vi mener bør ivaretas i foreldrepermisjonsordningen.

Ombudet støtter mannsutvalgets forslag om å etablere flere typer lokale møteplasser for gutter og menn. Ombudet er særlig opptatt av at det innføres et lovpålagt fritidsklubbtilbud til barn og unge.

Ombudet støtter mannsutvalgets forslag om at hjelpetilbudet til utøvere av vold i nære relasjoner må styrkes. Ombudet anbefaler i tillegg at det gjennomføres en gjennomgang av hvilke tilbud som finnes og hvor det er mangler, og at programmene som eksisterer evalueres. I tillegg vil ombudet understreke at det er et for dårlig fungerende krisesentertilbud til menn som er utsatt for vold i nære relasjoner. Dette gjelder særlig fedre med barn.² Ombudet mener også det er nødvendig med kompetanseheving i hjelpeapparatet om voldsutsatte menn og særskilte utfordringer de kan møte.

I utvalgets gjennomgang om vold savner ombudet en bredere drøfting av menn som utøver vold mot kvinner, herunder voldtekt. Ombudet savner en mer utfyllende gjennomgang av hva som kan gjøres opp mot enkelte gutte- og mannsmiljøer hvor

¹ <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-ny-barnelov-liestilt-foreldreskap-og-felles-omsorg-for-barn-etter-samlivsbrudd/id3045729/?uid=4db137da-04c2-4717-ba56-433d27544994>

² Se blant annet: https://www.kun.no/uploads/7/2/2/3/72237499/nf-rapport_13_2019.pdf og https://www.ldo.no/globalassets/_ldo_2019/03_ombudet-og-samfunnet/rapporter/vold-i-nare-relasjoner/kommunenes-helhetlige-arbeid-mot-vold-mot-kvinner-og-vold-i-nare-relasjoner/kommunenes-voldsarbeid_rapport_15juni2021.pdf

sexisme og en kvinnefiendtlig og destruktiv seksualkultur dominerer. Ombudet mener at en ny samtykkebestemmelse, kombinert med opplæring og opplysningskampanjer kan få ned voldtektstallene. Ombudet mener at tiltaket vil gi klarere grenser og en bedre forståelse av hva som er overgrep og hvilke konsekvenser det kan ha for offeret. Ombudet mener at en lovendring og en satsning på informasjon også vil komme gutter og menn til gode.

Mannsutvalget foreslår to store satsninger for utradisjonelle utdanningsvalg – både på videregående skole og innen høyere utdanning. Ombudet støtter begge disse satsningene og mener at mer opplysning om og oppfølging av de som velger utradisjonelt vil kunne bidra positivt til et mer likestilt arbeidsliv.

Ombudet ønsker spesielt å understreke viktigheten av mannsutvalgets forslag om å sikre rett til læreplass. Mange elever på yrkesfag faller fra i overgangen mellom Vg2 til Vg3, og her er gutter overrepresentert. En av grunnene til det store frafallet er mangelen på læreplasser. Mangelen på læreplasser kan betraktes som et strukturelt hinder for gjennomføring, og en del elever får i praksis ikke oppfylt sin rett til å gjennomføre videregående opplæring.

Ombudet støtter ikke forslaget om å fjerne ordene «kvinner og» fra formålsbestemmelsen. Ombudet er ikke enige i mannsutvalgets konklusjon om at formålsparagrafen slik den er i dag har «mistet eksistensgrunnlaget sitt». Ombudet er likevel enige med mannsutvalget i at formålsbestemmelsen bør synliggjøre at likestillingsutfordringer også kan ramme menn, slik at likestillingslovgivning- og politikk også oppfattes som relevant for gutter og menn. Derfor foreslår vi at formålsbestemmelsen får en ny ordlyd. Ombudet har følgende forslag til formulering:

Loven tar særlig sikte på å bedre kvinners og menns stilling der det finnes ulikhet som er til hinder for likestilling og som har sammenheng med kjønn, herunder kjønn i kombinasjon med andre diskrimineringsgrunnlag. Loven tar også særlig sikte på å bedre minoriteters stilling.

Loven skal bidra til å bygge ned samfunnsskapt funksjonshemmende barrierer, og hindre at nye skapes. Loven tar videre sikte på å endre strukturer og praksiser som bygger på skadelige stereotypiske forståelser av de vernede diskrimineringsgrunnlagene, og kombinasjoner av disse grunnlagene.

Ombudets utfyllende kommentarer til Mannsutvalgets ulike tiltak

ARBEIDSLIV

Etablere trepartssamarbeid for bedre arbeid-familie-balanse i mannsdominerte bransjer

Utvalgets forslag (T3)

Mannsutvalget foreslår at regjeringen tar initiativ til trepartssamarbeid for å få kunnskap om, og finne fram til bedre ordninger for arbeid-familie-balanse i de største mannsdominerte bransjene i arbeidslivet.

Ombudets vurdering

Ombudet mener dette tiltaket er ett av de viktigste forslagene utvalget kommer med. Menns fulltid- og overtidarbeid – kombinert med et større omsorgsansvar er i liten grad diskutert innen likestillingspolitikken.³ Kvinners endrede utdanningsvalg og økende yrkesdeltakelse har endret premissene for menns arbeidskultur og organisering. Antall timer i lønnsarbeid har økt for mange familier. I tillegg er normene for foreldreoppfølging og barneoppdragelse i dag mer krevende – både tidsmessig og emosjonelt. Paradoksalt nok er også fritiden under press – fordi det forventes at foreldrene skal følge opp barna tett i deres aktiviteter. Makroøkonomiske variabler som høye boligpriser, med pendling som konsekvens utgjør også et tidsproblem for par der begge jobber og skal rekke å hente i barnehagen.

Ombudet mener at det mangler en erkjennelse i den likestillingspolitiske debatten at kvinners økte yrkesarbeid, i kombinasjon med fedrenes nærmest uendrede tid brukt på yrkesarbeid, skaper et tids- og ressursproblem for mange familier. Situasjonen i mange familier i dag er et for stort press på mødre og det sementerer ofte et mønster der fedre får mindre tid og mulighet for å få et nært forhold til barna.⁴

Ombudet mener utvalgets forslag om et trepartssamarbeid for å gjøre noe med arbeid-familie balansen er avgjørende for å komme videre med likestillingsprosjektet. Det er på mange måter menn og hvordan menn jobber som blir noe av nøkkelen for å komme kvinners økte utdanning og yrkesdeltakelse i møte. Det er mange menn som i dag har ugunstige arbeidstider og lange skift innen næringer som bygg/anlegg, havbruk, men også som advokater og leger. Mange

³ Sigtona Halrynjo & Mari Teigen (red.) Ulik likestilling i arbeidslivet Oslo: Gyldendal Akademisk 2016.

⁴ Arbeidsforskningsinstituttet AFIs FoU-resultat 2021:06 Barnefamiliernes hverdagsliv i Norge i 2021: Cathrine Egeland, Eirin Pedersen, Tanja H. Nordberg, Jannike G. Ballo

mannsarbeidsplasser er organisert for fedre fra en annen tid – da partneren ikke hadde jobb eller jobbet deltid. Et tilleggsmoment er at det på mange mannsarbeidsplasser er lite forståelse for eller kultur for å bruke de mange og gode likestillingspolitiske ordningene, som delt foreldrepermisjon, mulighet for deltid når barna er små eller sykt barn. Når ordningene brukes mest av mødrene vil kjønnsrollemønstrene i mange tilfeller sementeres.

Utvalget foreslår et trepartssamarbeid for bedre arbeid-familie-balanse i mannsdominerte bransjer. Dette prosjektet vil omhandle temaer som foreldrepermisjon, arbeidstidstilpasning, tilrettelegging i forbindelse med omsorgsoppgaver, jobbkrav og innretning av lønns- og bonussystemer. Trepartssamarbeidet skal bidra til etablering av bransjestandarder for god tilrettelegging for balanse mellom arbeids- og familieliv. Å bruke trepartssamarbeidet som base for et slikt prosjekt mener ombudet er avgjørende og nødvendig. Utvalget foreslår en utredning og pilotprosjekter på utvalgte arbeidsplasser om redusert eller tilpasset arbeidstid i mannsdominerte bransjer som del av dette trepartssamarbeidet. Utredningen kan følges opp av en systematisk utprøving av verktøy for tilrettelegging av arbeidstid som gir bedre arbeid-familiebalanse for de ansatte. Det foreslås at Bufdir, LDO, Arbeidstilsynet og forskningsmiljøer trekkes inn i prosjektet. Ombudet støtter et slik prosjekt fullt ut og ser dette som et nyskapende og nødvendig prosjekt i dagens situasjon.

Økt innsats for psykososialt arbeidsmiljø, og mot trakassering og seksuell trakassering i arbeidslivet

Utvalgets forslag (T 19)

Mannsutvalget anbefaler at regjeringen tar initiativ til en større satsing for å etablere gode HMS-rutiner når det gjelder psykososialt arbeidsmiljø, som også inkluderer innsats mot trakassering og seksuell trakassering i arbeidslivet. Forslaget innebærer å forskriftsfeste opplæring om psykososialt arbeidsmiljø innen HMS og å øke kompetansen hos HMS-aktørene.

Ombudets vurdering

Å etablere gode HMS-rutiner for psykososialt arbeidsmiljø, inkludert innsats mot trakassering og seksuell trakassering, er etter ombudets vurdering et viktig tiltak. Tiltaket kan gjennomføres innenfor de strukturer som allerede eksisterer. Det vil gi en større åpenhetskultur overfor kolleger og ledere rundt psykiske belastninger, psykisk uhelse og livskriser. Et slikt kulturendringsarbeid må baseres på kunnskap om kjønnsforskjeller hva gjelder psykiske helseutfordringer. Ombudet vil også vise til ny forskning som viser at sosial støtte utenfor nærmeste omgangskrets, f.eks.

gjennom et åpent og godt arbeidsmiljø, kan være en beskyttende faktor mot selvmordstanker hos menn.⁵

Ombudet er kjent med at en aktiv innsats på arbeidsplassen med fokus på psykisk helse er nyttig for å avhjelpe livskriser, medfølgende fravær og psykisk uhelse. Maskinentreprenørenes forbund har f.eks. gjennom flere år hatt gode resultater med psykososialt HMS-arbeid.⁶ Ombudet mener at det mannsutvalget foreslår vil være nyttig og viktig for å redusere psykisk uhelse i mannsbefolkningen og også kunne bidra i arbeidet mot selvmord. Forslaget vil også kunne få ned sykefraværet og virke positivt for mennenes pårørende og nærmeste familie.

Som mange av Mannsutvalgets forslag vil tiltaket ikke bare rettes mot menn eller komme menn til gode. Å forskriftsfeste arbeid for et bedre psykososialt arbeidsmiljø innen HMS og arbeide mot trakassering og seksuell trakassering vil være viktig for kvinner. Ombudet vil presisere at tiltaket også vil kunne hjelpe etniske minoriteter, unge og kjønnsminoriteter på arbeidsplassene. Dette ser ombudet som en styrke ved forslaget.

OM MENN, HELSE OG SOSIALE TILTAK

Mannsutvalget foreslår en forsterket innsats for å forhindre selvmord (T25)

Utvalget beskriver sitt tiltak slik: Det gode arbeidet som allerede gjøres for å forebygge selvmord må forsterkes og gis en enda tydeligere innretning mot menn. Handlingsplanen for forebygging av selvmord må i større grad prioriteres økonomisk, den bør oppdateres faglig underveis og forlenges ut over 2025. Det må initieres mer forskning for å avdekke årsaker til at menn tar livet sitt og hvilke tiltak som kan forebygge selvmord blant menn.

Ombudets vurdering

Ombudet ser på arbeidet mot selvmord som en av de viktigste mannspolitiske sakene. Selvmord er den hyppigste dødsårsaken blant unge og middelaldrende menn. Tall fra Folkehelseinstituttet viser at 693 mennesker tok sitt eget liv i fjor, 70 flere enn året før. Sju av ti var menn.

Ombudet støtter derfor utvalgets forslag om å tilføre mer penger til arbeidet mot selvmord. Ombudet ser det som nødvendig at arbeidet mot selvmord intensiveres

⁵ Bakken, V., Lydersen, S., Skokauskas, N., Sund, A. M., & Kaasbøll, J. (2024). Protective factors for suicidal ideation: a prospective study from adolescence to adulthood. *European Child & Adolescent Psychiatry*. <https://doi.org/10.1007/s00787-024-02379-w>

⁶ <https://www.mef.no/psykisk-helse/>

etter at Handlingsplanen for forebygging av selvmord (2020-2025)⁷ løper uti 2025. Hvilken form arbeidet skal videreføres i, mener ombudet bør bestemmes etter en evaluering av handlingsplanen. Ombudet mener at Helse- og omsorgsdepartementet bør gi et slikt oppdrag til Helsedirektoratet. Gitt den alvorlige situasjonen vi ser i dag med stigende selvmordsrater hos menn mener ombudet at satsningen må styrkes. Ombudet mener, som mannsutvalget, at det er svært problematisk at det ikke tilføres nok ressurser til det selvmordsforebyggende arbeidet.

Ombudet foreslår også 3 nye konkrete tiltak som er nødvendig for å komme videre i det selvmordsforebyggende arbeidet:

Ombudet vil på det sterkeste anbefale at myndighetene innfører det forebyggende programmet YAM for alle norske ungdommer. Ombudet savner at Mannsutvalget har satt dette øverst på agendaen i arbeidet mot selvmord. Det er få skolebaserte program for selvmordsforebygging, som har en evidensbasert effekt på selvmordsatferd hos unge. Av de eksisterende programmene internasjonalt så er det YAM som har både de mest konsistente resultatene og også de sterkeste effektene. Nasjonalt forum for selvmordsforebygging anbefaler at man igangsetter en prosess for å legge til rette for at YAM gjennomføres årlig i 10. klasse på alle ungdomsskoler i Norge. Nasjonalt forum for selvmordsforebygging anbefaler YAM fordi dette er det tiltaket som har best dokumentert effekt på selvmordsatferd hos ungdom. Ombudet mener dette er noe alle skoleungdommer i Norge må få tilbud om.

Programmet vil gjennomføres av en instruktør (ekstern i forhold til skolen) som er utdannet innen metoden. Skolen stiller tid (5 timer totalt fordelt på 4 uker) og lokaler til disposisjon, men bruker ellers ikke ressurser til tiltaket. Eksterne økonomiske ressurser må stilles til rådighet for implementeringen slik at kostnadene knyttet til programmet (opplæring av personell, drift av undervisningen, og royalties for bruk av materiell) ikke hindrer en jevn bruk av tiltaket i alle landets kommuner.

Ombudet vil understreke at tiltaket ikke er eller må betraktes som en del av skolens pedagogiske opplegg som sådan. Tiltaket er helsepolitisk og kan betraktes som en del av helsemyndighetens tilbud til norske jenter og gutter, på linje med vaksinasjonsprogrammer og andre statlige helseoppgaver. Ombudet ser derfor ikke det generelle argumentet fra skolemyndighetene om at skolen er selvstyrt hva gjelder innhold som et gyldig argument mot å bruke skolen som arena for denne helsepolitiske intervensjonen. Å innføre YAM er ikke et pedagogisk innspill blant mange andre, men et nødvendig helsetiltak som bruker skolen som arena for å få gitt tilbudet til alle ungdommer i Norge. Ombudet er kjent med at tiltaket er stoppet på

⁷ <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/regjeringens-handlingsplan-for-forebygging-av-selvmord-2020-2025/id2740946/>

lavere byråkratisk nivå i departementet med den tradisjonelle begrunnelse om skolens autonomi. Ombudet oppfordrer derfor ansvarlige statsråder innen utdanning og helse om å gjøre et politisk valg her, der de går inn for at dette tiltaket gjennomføres som et helsepolitisk tiltak.

- 1) Ombudet har det siste året undersøkt om kommunene har egne tilbud som retter seg særlig mot menn hva gjelder psykisk helsehjelp. Dette finnes det svært få eksempler på.⁸ Det er etter ombudets mening svært uheldig. Fra forskning på helsetjenester vet vi at gutter og menn underforbruker psykiske helsetjenester.⁹ Det bør derfor igangsettes tiltak som spesielt henvender seg til gutter og menn innen kommunal psykisk helsehjelp.
- 2) Mange kommuner har tilbudet om Rask psykisk helsehjelp, som retter seg mot hele den voksne befolkningen. Følgforskning viser at dette tilbudet har like god effekt for menn og kvinner, men det er mange færre menn enn kvinner som benytter seg av det. Ombudet har undersøkt tilbudet nærmere og ser at Rask psykisk helsehjelp i mange kommuner ikke henvender seg direkte nok til menn eller fremstår som relevante nok for menn.¹⁰ I mange kommuner er tilbudet lite synlig og det er for mange steg klienten må ta for å komme i kontakt. Det er med andre ord en del å gå på for at tilbudet er et reelt lavterskeltilbud. Dette rammer behandlingsvegrende menn særlig hardt. Vi mener at Helsedirektoratet må tilføre NAPHA en øremerket ressurs til dette arbeidet slik at tilbudet utvikles og promoteres slik at det oppleves som mer relevant for flere menn. Dette vil være et billig og lite arbeidskrevende tiltak som vil kunne ha stor effekt.

Til slutt i denne delen om selvmord vil ombudet understreke at gutter og menn trenger kjønnsespesifikke tiltak i randsonen til helsehjelp for at omgivelsene skal oppdage og forebygge selvmordsrisiko. Helt ny forskning fra NTNU viser at forebygging av selvmord må ha et tydelig kjønnspektiv og ta inn over seg mange menns generelle livssituasjon. Bakken viser i sin forskning at sosial isolasjon og manglende følelse av tilhørighet låser mange gutter og menn fast i selvmordstanker.¹¹ Jenter finner lettere en vei ut ved å samtale og åpne seg for familie og venner. Ombudet mener at den sterke tradisjonen for gutter og menn om å isolere seg, skjule problemer og forsøke å løse problemer på egenhånd må avhjelpes. Derfor er tiltakene om sosiale møteplasser for gutter og menn et svært viktig forslag fra Mannutvalget. Ombudet støtter derfor at det etableres flere møteplasser for gutter og menn og ser dette tiltaket i sammenheng med selvmordsforebygging (T27).

⁸ <https://journals.uio.no/suicidologi/issue/view/918>

⁹ Blom, S. (2022). Unmet need for mental healthcare among men in Sweden: Gendered pathways to care. Göteborg: Göteborgs universitet.

¹⁰ <https://journals.uio.no/suicidologi/issue/view/918>

¹¹ Bakken, V., Lydersen, S., Skokauskas, N., Sund, A. M., & Kaasbøll, J. (2024). Protective factors for suicidal ideation: a prospective study from adolescence to adulthood. *European Child & Adolescent Psychiatry*.

Mannshelseutvalg

Mannsutvalget foreslår at det i inneværende stortingsperiode blir nedsatt et mannshelseutvalg for å foreta en nærmere utredning av menns helseutfordringer og kjønnsforskjeller i helse. (T20).

Ombudets vurdering

Ombudet merker seg at mange av tematikkene Mannsutvalget drøfter handler om helse direkte eller om helserelaterte spørsmål som sosial isolasjon, risikoadferd, underforbruk av psykisk helsehjelp, rusbruk og vold. Dette er temaer som har vært gjennomgående likestillingspolitiske problemstillinger siden det først Mannsrolleutvalget ble nedsatt i 1987. Norsk og internasjonal forskning på menn og maskuliniteter har gjennom flere tiår dokumentert dette som et viktig problemområde uten at det politisk er gjort særlig konkrete og målrettede tiltak.¹²

Ombudet mener at et mannshelseutvalg vil kunne gi gode svar på hvordan helse- og sosialvesenet kan innrettes bedre for gutter og menn. Ombudet mener at en del av områdene som Mannsutvalget diskuterer på helse- og sosialfeltet bør videreutvikles og konkretiseres gjennom et mannshelseutvalg. Et slik ekspertutvalg vil kunne adressere medisinske problemstillinger som har fått lite oppmerksomhet fordi medisinsk forskning og helsevesenet i liten grad har brukt et kjønnsperspektiv. Det er hverken en fordel for menn eller kvinner. For menn gjelder det forskning og behandling av spesifikke mannlige sykdommer og symptombilder, kjønnstypiske og dysfunksjonelle forhold menn har til tjenestetilbudet og ikke minst hvordan menn og deres livsverden bedre kan integreres i det forebyggende helsearbeidet. Ombudet mener at problemstillingene som utvalget drøfter om seksuelle helse vil kunne bli behandlet og utviklet på en god måte i et mannshelseutvalg (T23). Ombudet støtter forslaget om at regjeringen nedsetter et mannshelseutvalg.

Andre tiltak om gutter/menn og helse

Gjøre helsetjenesten mer tilgjengelig for gutter og menn (T22a)

Mannsutvalget foreslår at det 1) utarbeides en veileder om hvordan informasjon om lavterskeltilbud bør utformes. Utvalget foreslår også at det 2) etableres en oversiktsside over lokale lavterskeltilbud for menn, for eksempel på helsenorge.no.

¹² Lindinger-Sternart, Sylvia 2015: Help-Seeking Behaviors of Men for Mental Health and the Impact of Diverse Cultural Backgrounds. International Journal of Social Science Studies Vol. 3, No. 1; January 2015

Madsen, S.Aa. 2014: Mænds Sundhed og Sygdomme. København: Samfundslitteratur.
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-7-20152016/id2456562/>

Ombudets vurdering

Ombudet deler utvalgets målsetting om å senke terskelen for gutter og menn til å ta kontakt med helsevesenet. Gutter og menn underforbruker mange typer helsetjenester og kommer for seint i behandling i mange tilfeller. Å få frem informasjon om hva som finnes av hjelp og gjøre denne lettere tilgjengelig vil være en god investering, slik ombudet ser det.

Mannsutvalgets forslag om å utvikle helseinformasjon som treffer brukerne, og å utvikle veiledere som helsepersonell faktisk tar inn i sin praksis for å utvikle egne strategier for å nå menn er komplisert på flere måter. Det trengs god kunnskap om feltet og ikke minst kunnskap om hva som treffer menn og hva som kommuniserer godt med menn i ulike situasjoner og sykdomforløp. Ombudet mener derfor at det bør gjøres gode analyser av hvilke virkemidler som vil være mest hensiktsmessig. I dag er det f.eks. slik at det finnes nærmest ingen lavterskeltilbud som er spesielt rettet inn mot menn innen psykisk helsehjelp i kommunehelsetjenesten. Det er med andre ord lite å opplyse om. Det gjelder nok på mange andre helseområder også. Men samtidig kan en tenke at det er mulig å promotere generelle hjelpetilbud, slik som Rask psykisk helsehjelp mer direkte overfor menn og vise relevansen for menn på en oversiktsside, som mannsutvalget ønsker å sette opp. Da trengs egne promoterings- og synlighetsstrategier.

Det er vanskelig for ombudet å ta stilling til hvilken type synlighet på nett som best vil tjene hensikten om å senke terskelen for gutter og menn for å ta kontakt med helsevesenet. Slike tiltak innebærer kompliserte analyser av feltet, kompetanse om utforming av nettsider og innsikt i ulike typer av mannlig pasientadferd. Ombudet ønsker derfor at Helse- og omsorgsdepartementet gir helsedirektoratet i oppdrag å vurdere hvilken metodikk som er mest hensiktsmessig. Hvordan skal en slik nettside se ut og hvordan kan en eventuell veileder utformes og ikke minst spres og tas i bruk av helsepersonell?

Arena for anonym innledende kontakt med helsetjenester (T22b)

Mannsutvalget foreslår at det blir etablert nasjonale eller regionale kontaktpunkter som gjør det mulig å ta kontakt med helsetjenester uten å oppgi sin egen identitet. (...) Tiltaket kan innføres for bestemte deler av helsetjenesten, eller knyttes til bestemte symptomer, plager eller lidelser. Personer som henvender seg til en slik tjeneste må få tilbud om behandling hvis de ønsker det.

Ombudets vurdering

Ombudet mener at Mannsutvalget her foreslår en viktig behandlingsmetodikk for enkelte typer problemadferd/helseproblematikker som særlig kan gjelde for gutter og menn. Et eksempel på en slik anonymisert tjeneste om et tabubelagt område er tilbudet til folk som har seksuelle tanker om barn: «Det finnes hjelp». Når det gjelder

denne type problemadferd/helseproblemer trengs spesialiserte tilbud om behandling etter at den anonyme kontakten med helsetjenesten er oppnådd. Det må altså bygges opp et spesialisert tilbud – men fordelene er at slike tilbud som «Det finnes hjelp» kan dekke hele landet.

For spesielle tilstander/fenomener der skam, kriminell adferd og sosial fordømmelse gjør at pasienten ikke oppsøker behandling innenfor det «ordinære helsetilbudet» kan det være aktuelt å gjøre en slik satsning. Men igjen vil det måtte gjøres grundige helsefaglige analyser. Ombudet mener at slike analyser, gjort av helsemyndighetene er første steg i en prosess for å opprette nye slike konkrete tilbud. I den forbindelse er det nødvendig å forske mer på vanskelige tematikker og ha en bredere tilnærming og forståelse av menns helseproblematikk. Eksempler på at en slik tilnærming har vært vellykket er når Alternativ til vold startet sitt kontor og Reform som har et tilbud til menn som kjøper sex.

Styrke helsestasjonstilbudet til gutter (T22c)

Mannsutvalget foreslår at det opprettes en tilskuddsordning hvor kommuner kan søke midler til å utvikle egne lavterskeltilbud for gutter innenfor skolehelsetjenesten, helsestasjon for ungdom og andre helsetjenester som retter seg mot ungdom.

Ombudets vurdering

Ombudet vil understreke at helsemyndighetene (her de kommunale) har en lovfestet plikt til å gi et likeverdig helsetilbud til gutter og jenter på helsestasjonen. Ombudet vil her vise til aktivitetsplikten, § 24 i likestillings- og diskrimineringsloven. Et slik likeverdig tilbud innebærer å designe og legge til rette for at både jenter og gutter bruker tilbudet i rimelig grad. Hva som er rimelig grad kan diskuteres, men tall for selvmord blant gutter og rusbruk blant gutter er et argument for at tjenesten har et underforbruk blant gutter. At det må opprettes egne tilskuddsordninger for at helsetjenesten skal følge loven er jo skuffende, men kan være en løsning når systemet ikke virker. En egen ordning med tilskudd vil kunne få opp fokus og aktiviteten på et område ombudet ser som svært viktig. Ombudet har tidligere vært pådriver for at kommunene skulle få flere midler til helsestasjon for gutter og foreslo den gang å øremerke midler til formålet. Dette bør vurderes på nytt av departementet.

Styrke undervisningen i helsefagutdanningene om kjønn, pasientadferd og helse (T24)

Mannsutvalget foreslår at: Kunnskap om sammenhenger mellom kjønn og helse for menn bør tas inn i grunnutdanningene for helse- og sosialfagarbeidere. Det kan etableres kliniske emnekurs for leger og allmennleger om temaer som er relevante for menns fysiske, psykiske og seksuelle helse, helseatferd og klinisk kommunikasjon.

Ombudets vurdering

Ombudet støtter dette tiltaket og mener det kan gi stor effekt uten økte kostnader. Men vi savner en diskusjon om hvordan dette faktisk kan gjennomføres i praksis og hva som skal til av politisk påtrykk. Slik ombudet forstår universitets- og høyskoleloven har myndighetene ingen direkte instruksjonsmyndighet over fagopplegg og pensum innen universitets- og høyskolesektoren generelt, bortsett fra i utdanninger som er styrt med rammeplaner. Helse- og sosialfagutdanningene har slike rammeplaner og ombudet mener derfor at det må tas konkrete politiske grep der tematikken kommer inn i rammeplanene. Ombudet mener at politisk ledelse i Kunnskapsdepartementet bør gi et konkret oppdrag til Direktoratet for høyere utdanning og kompetanse (HK-dir) der mulighetsrommet innen rammeplanene utredes og der det legges en plan for at slik undervisning kan settes i gang.

Styrke tilbudene i psykisk helsevern, rusbehandling og fengsler (T26)

Mannsutvalget foreslår at antallet døgnplasser i det psykiske helsevernet stabiliseres på dagens nivå, og på sikt økes. (...) Tilbudet innen tverrfaglig spesialisert rusbehandling og helsetilbudet til innsatte i fengsler må styrkes.

Ombudets vurdering

Ombudet deler utvalgets bekymring for disse pasientgruppene. Gutter og menn er overrepresentert innen alvorlig sinnslidelser/psykoselidelser, rus og overdosedødsfall. 95 prosent av fangene i Norge er menn, og mange fanger med psykosetilstander får ikke et adekvat tilbud om helsehjelp.

Ombudet deler mannsutvalgets kritikk av at antallet døgnplasser innenfor psykisk helsevern og rusomsorgen over tid bygges ned. Det medfører at utviklingen i behandlingstilbudene innen psykisk helsevern og rusbehandling blir dårligere og mange menn får da ikke et tilstrekkelig behandlingstilbud over tid.

Ombudet deler mannsutvalgets syn på at behandlingstilbudene for innsatte i fengslene viser klare mangler, både når det gjelder psykiatri, rusbehandling og traumebehandling. Mange innsatte med behov for helsehjelp får det ikke. Dette fører blant annet til omfattende bruk av isolasjon og sikkerhetsceller i norske fengsler. Situasjonen får stor betydning for mange menn som er sterkt overrepresentert blant innsatte. Ombudet vil gå lengre enn mannsutvalget i ambisjonen på dette området og ber om at økningen i antall døgnplasser starter nå.

Ombudet vil også understreke at nedbyggingen av døgnplasser innen psykisk helsevern også er svært problematisk for alvorlig syke som ikke sitter i fengsel. Underbehandling generelt av alvorlig psykisk syke mennesker er et stort problem for dem det gjelder og er i noen tilfeller til stor fare for samfunnet og pasientens pårørende. Ombudet støtter derfor utvalgets forslag om å øke antall døgnplasser

innen psykisk helsevern. Ombudet ønsker en raskere forsering av dette enn det utvalget formulerer.

UTENFORSKAP OG SOSIAL ISOLASJON

Etablere flere møteplasser for gutter og menn (T27)

Mannsutvalget foreslår å etablere flere lokale møteplasser for gutter og menn.

Ombudets vurdering

Mange menn har som en strategi å isolere seg og holde problemer skjult når de møter kriser og utfordringer. Det kan f.eks. være når menn kommer ut av arbeidslivet, blir kronisk syke eller skilt. Det er en dårlig medisin for å takle livsutfordringer. Strategien henger nøye sammen med de rolleforventninger menn tradisjonelt har hatt som forsørgere og familiefedre. Mange menn har i hovedsak levd et liv der arbeid og familie har tatt det meste av tiden. Etter at barna forlater familien eller i tilfeller der par går fra hverandre står mange menn uten et nettverk. Lav tilknytning til sosiale relasjoner slår særlig dårlig ut for enslige menn.¹³ Menn bruker også i mindre grad familie og nære venner til å bearbeide traumer og vanskelig følelser.¹⁴ Flere menn enn kvinner får aldri familie og barn.¹⁵ Dette gjelder særlig menn med lav sosioøkonomisk status. Ensomhet og sosial isolasjon har negative konsekvenser for den enkeltes helse og livskvalitet. Det er også slik at flere menn med innvandrerbakgrunn lever alene. Det er derfor viktig å involvere menn med minoritetsbakgrunn i utformingen av slike møteplasser.

Ombudet støtter utvalgets forslag om å bruke de to ordningene Tilskudd til frivillige organisasjoner på familie- og likestillingsområdet (Bufdir) og Tilskudd til integreringsarbeid i regi av frivillige organisasjoner (IMDI) til å skape møteplasser for gutter og menn. Vi støtter også å styrke hver av disse tilskuddsordningene med 10 mill. kr per år, og justere tildelingskriteriene slik at prosjekter som vil etablere nye møteplasser for menn kan prioriteres for støtte. Ombudet er kjent med at slike tiltak har hatt gode resultater i andre land og at Folkehelseinstituttet har foretatt en gjennomgang av forskning som viser at slike tiltak har effekt.

¹³ <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/levekar/artikler/darligere-livskvalitet-blant-enslige>

¹⁴ Bakken, V., Lydersen, S., Skokauskas, N., Sund, A. M., & Kaasbøll, J. (2024). Protective factors for suicidal ideation: a prospective study from adolescence to adulthood. *European Child & Adolescent Psychiatry*.

¹⁵ <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/stadig-flere-menn-i-norge-er-barnlose>

Motvirke sosiale forskjeller i barn og unges fritidsaktiviteter

Mannsutvalget foreslår at kommunene blir 1) lovpålagt å ha et fritidsklubbtilbud til barn og unge. (T29). og 2) at det settes i verk en systematisk utprøving av tiltak for å inkludere barn og unge fra lavinntektsfamilier i organiserte fritidsaktiviteter. (T28)

Ombudets vurdering

Fritidsklubbene fyller en viktig funksjon som møteplass for ungdom som i mindre grad deltar i andre organiserte fritidsaktiviteter. Ungdom med minoritetsbakgrunn, og med lavere sosioøkonomisk bakgrunn bruker fritidsklubbene oftere enn andre grupper. At det finnes et fritidsklubbtilbud vil virke positivt for både jenter og gutter, om enn på litt forskjellig måte. For gutter som mer eller mindre har gitt opp skolen, som ikke deltar i andre aktiviteter og som kommer fra destruktive hjemmemiljøer vil et fritidsklubbtilbud kunne utgjøre en forskjell. For enkelte unge gutter er rekruttering til kriminelle nettverk en risiko. Et fritidsklubbtilbud med voksne til stede, og der utsatte gutter får muligheten til å treffe andre ungdommer mer på likefot kan virke positiv. Men ombudet mener også at et fritidsklubbtilbud er viktig og nyttig for ungdommer som ikke er marginalisert. Ombudet deler utvalgets nyanseringer av at dette ikke nødvendigvis betyr at det skal være like mange og identiske fritidsklubber i alle kommuner. Ulike kommuner vil ha ulike behov. Kommunene kan selv vurdere form, innhold og omfang tilpasset unges behov.

Ombudet vurderer også mannsutvalgets forslag om en systematisk utprøving av tiltak for å inkludere barn og unge fra lavinntektsfamilier i organiserte fritidsaktiviteter som et positivt og viktig tiltak. (T28). Dette vil komme særlig innvandrerfamilier til gode som er overrepresentert i denne kategorien. Forslaget bygger på anbefalinger fra Ekspertgruppen om barn i fattige familier. Ombudet støtter forslaget og at tilskuddsordningen; Tilskudd for inkludering av barn og unge, styrkes med 20 mill. kroner.

MENN OG OMSORG

Hvordan vi organiserer omsorgen i samfunnet er avgjørende for hva slags muligheter menn og kvinner har til å finne en god balanse mellom arbeid og familie. Ombudet ser derfor et likestilt foreldreskap som avgjørende både for kvinner og menn. Uten en normativ aksept for fedre til å velge mer omsorg og for mødre til å velge mer lønnet arbeid blir valgfriheten begrenset. Dette gjelder også etter samlivsbrudd. Likestilt foreldreskap er viktig for fedre fordi det vil gi dem mer tid til barna, men også viktig for barna som får muligheten til å få et nærmere forhold til far. Mer tid for far og barn vil på sikt føre til en kulturendring og en endring av hvordan vi ser på menn og omsorg. Takket være likestillingsprosjektet har det skjedd en stor endring i hva vi mener er «naturlig» for menn å yte av omsorg. Et mer likestilt foreldreskap vil også kunne lette forsørgerpresset på far og gi en mer rettferdig fordeling av

omsorgsarbeidet for barna, som det i dag er mor som gjør mest av. Ombudet vil i det følgende kommentere utvalgets forslag knyttet til temaet menn og omsorg.

Mannsutvalget foreslår å innføre individuelle rettigheter til foreldrepenger (T1)

Utvalget foreslår å innføre individuelle rettigheter til foreldrepenger. Dette innebærer at fars rett til foreldrepenger ikke lenger skal være avhengig av at mor går ut i en godkjent aktivitet, som arbeid eller utdanning etter fødsel, og at fars rettigheter heller ikke skal være avhengig av om mor mottar engangsstønad eller foreldrepenger. Det samme vil gjelde for medmødre.

Ombudets vurdering

Ombudet støtter utvalgets forslag om at fedre skal ha selvstendig rett til opptjening og uttak av foreldrepenger. I dag er deler av foreldrepengeutbetalingen til far/medmor avhengig av mors aktivitet etter fødsel. Ombudet har gjennom en årrekke ment at denne ordningen er i strid med likestillings- og diskrimineringsloven og støtter utvalgets forslag om individuelle rettigheter til foreldrepenger for far/medmor. Siste utvikling i denne saken er at EU nå har pålagt regjeringen å utvide fedre/medmødres rett til individuelle foreldrepenger, men heller ikke den ordningen vil gi fulle rettigheter for far/medmor.

Utvalget foreslår en lovfestet rett til to uker betalt permisjon ved fødsel for far/medmor (T1)

Utvalget foreslår å gi alle fedre rett til to ukers betalt permisjon ved fødsel. Utvalget foreslår at det blir en lovfestet rett for alle arbeidstakere, og at arbeidsgivere skal dekke dette.

Ombudets vurdering

Ombudet støtter utvalgets forslag om en lovfestet rett til to uker betalt permisjon ved fødsel for far/medmor. I dag har alle rett til ubetalt permisjon i 14 dager etter fødsel etter arbeidsmiljøloven. Mange arbeidsgivere dekker også lønn i denne perioden fordi det er tariffestet, men ikke alle. Ombudet mener det er svært uheldig med en slik forskjellsbehandling mellom grupper av fedre/medmødre. Det gir fedre/medmødre et ulikt utgangspunkt for å ta del i en unik og viktig tid med mor og barn. Det gir også et helt feil signal til fedre/medmødre om at det bare er å gå på jobben dagen etter barnet deres er født. At fedre kan være hjemme i 14 dager etter fødsel, gir selvfølgelig også en trygghet og avlastning for mor.

Utvalget foreslår en to-delning av foreldrepermisjon (T1)

Utvalget foreslår å innføre en todeling av foreldrepermisjonen. Samtidig foreslår utvalget at det skal være mulig å overføre seks uker mellom foreldrene. Utvalget foreslår at hele foreldrepengeperioden blir utvidet med fire uker som fordeles likt

mellom foreldrene. Forslaget innebærer at foreldrene kan velge at mor kan ta like mange uker med foreldrepermisjonen som etter dagens ordning.

Ombudets vurdering

Utvalgets forslag om to-delning av foreldrepermisjonen er knyttet til en økning av antall uker i ordningen. Ombudet ønsker her å fremheve noen grunnleggende likestillingsprinsipper vi mener bør ivaretas ved utforming av en foreldrepengeordning.

Et viktig prinsipp for ombudet er at det skal tas hensyn til mors spesielle situasjon etter fødsel. Det bør derfor settes av en viss tid til en barselperiode som er forbeholdt mor. Disse ukene bør holdes utenfor delingen. Mors situasjon etter graviditet, fødsel og som helt nybakt mor tilsier at det avsettes en egen periode for mor.

Når det gjelder fordelingen av tid mellom mor og far i foreldrepermisjon, mener ombudet at det skal være en fleksibilitet for den enkelte familie til å bestemme selv. Situasjonen for ulike familier er forskjellige, og en fleksibilitet er nødvendig. Samtidig åpner en fleksibilitet opp for at de som ønsker det kan dele likt.

Men det er også et likestillingspolitisk mål for ombudet at flere fedre tar mer av permisjonen enn det de gjør i dag. Trenden som har vedvart siden fedrekvoten ble innført i 1993, er at fedre i hovedsak tar de obligatoriske ukene som de har gjennom fedrekvoten. All erfaring tilsier at for å få fedre til å ta ut mer foreldrepenge må deres eksklusive tid forlenges.

En tilstøtende problematikk gjelder de fedrene som ikke bruker kvoten eller bare deler av kvoten. Det er særlig menn i arbeiderklasseyrker som tar ut mindre enn sin kvote.¹⁶ Her må det, etter ombudets mening settes inn et arbeid som henvender seg til forskjellige grupper av fedre og til ulike mannsarbeidsplasser.

Det er altså viktig å jobbe for et arbeidsliv legger til rette for at menn tar ut mer permisjon enn bare fedrekvoten, ikke minst på typiske mannsarbeidsplasser. Her mener ombudet at mannsutvalgets forslag om et trepartssamarbeid for bedre arbeid-familie-balanse blir viktig.

¹⁶ <https://www.ssb.no/befolkning/likestilling/artikler/lengst-pappaperm-blant-laerere-men-langt-fra-en-likedeling>

Videre vil det være avgjørende å fjerne aktivitetskravet for mor ved fars uttak av foreldrepenger, slik at fars selvstendige rettighet til permisjon blir reell.

Andre forslag fra utvalget om menn, foreldreskap og omsorg

Styrke nybakte fedre og medmødres rolle og rettigheter (T2)

Mannsutvalget foreslår tre grep for å styrke nybakte fedre og medmødres rolle og rettigheter: far og medmor får rett til dekning av utgifter til reise og overnatting ved fødsel, systematisk innhenting av erfaringer fra helsestasjonenes aktiviteter rettet mot fedre i barnets første leveår, og oppdatering av de nasjonale faglige retningslinjer for helsetjenestene til å inkludere fedre og medmødres rolle.

Ombudets vurdering

Ombudet deler utvalgets syn på at helsestasjonen har et stort potensial for å ha mer og bedre kontakt med fedre i småbarnsfasen. Ombudet er kjent med at det er gode resultater fra prøveprosjektet *En likestilt helsestasjon*. Ombudet mener dette er et viktig faglig utviklingsarbeid og støtter at resultatene fra prosjektet manifesterer seg i de nasjonale faglige retningslinjer for helsetjenestene. Nye forventninger til hva fedre skal bidra med og fedres egen interesse for å være en nær og aktiv omsorgsperson tilsier at helsestasjonene må utvikle sin kontakt med fedre på en bedre måte. Ombudet vil også understreke viktigheten av at dette arbeidet er gjennomtenkt og sensitivt overfor ulike grupper av fedre, f.eks. ved å ha informasjonsmateriell på flere språk.

Utvalget foreslår å utrede et rettslig rammeverk for barn i familier med flere enn to omsorgspersoner (T9)

Mannsutvalget anbefaler at det blir gjennomført en utredning av rettslig rammeverk som kan ivareta behovene til dagens mangfold av familiekonstellasjoner bedre. En utredning av det rettslige rammeverket bør også undersøke omfanget og utviklingstrekk ved nye familiekonstellasjoner, og drøfte utfordringer som kan oppstå ved konflikter om samvær og omsorg for barn ved samlivsbrudd med flere enn to foreldre.

Ombudets vurdering

Ombudet støtter utvalgets forslag om å utrede et rettslig rammeverk for barn i familier med flere enn to omsorgspersoner. Ombudet ser at det ikke er gitt at familier med skeive foreldre nyter det samme rettslige rammeverket som heterofile cis-foreldre. Situasjonen som Mannsutvalget peker på der barn kan ha flere enn to omsorgspersoner, er et eksempel på dette. Innenfor LHBTI-feltet er det imidlertid mange eksempler som viser at det rettslige rammeverket for nye familiekonstellasjoner ikke er på plass, også der det kun er to omsorgspersoner. Et

eksempel er etablering av foreldreskap via pater est-reglen, som ikke gir samme rett for gift medmor å få etablert foreldreskapet sitt sammenlignet med fedre som er gift med mor. Transforeldre har også en del egne utfordringer når det gjelder både mulighet til å få barn via assistert befruktning, samt å få en anerkjennelse for deres juridiske kjønn i ulike registre overfor barnet sitt. Et tredje eksempel er den lange og tunge prosessen med å adoptere egne barn for likekjønnede foreldre.

Problemene med å få etablert foreldreskapet har ringvirkninger for andre rettigheter og bør derfor løses bedre enn slik det er i dag. Ombudet er ikke kjent med at det tidligere er gjort en samlet utredning av de rettslige forholdene til skeive foreldre, og de ulike familiekonstellasjonene, men det er fremdeles mange uløste spørsmål.

Dette er kompliserte problemstillinger der en utredning ville bidratt godt til å forstå de rettslige utfordringene til skeive foreldre, og om det kan foreslås konkrete tiltak for å bøte på eventuelle likestillingsutfordringer for foreldre som omsorgspersoner for sine barn.

Utvalgets forslag til endringer i Barneloven (T4-7)

Mannsutvalget foreslår endringer i barneloven hva gjelder flytting, om domstolens mulighet til å dømme til delt bosted og meklingsordningen.

Ombudets vurdering

Ombudet har gitt sitt høringssvar om endringer i barneloven til Barne- og familiedepartementets lovutkast den 8. september 2024. Derfor kommenteres ikke utvalgets forslag her. Høringssvaret vårt kan leses på regjeringens nettside.¹⁷

Mannsutvalget behandler to spørsmål som ikke er omtalt i lovutkastet fra BFD, og som vi dermed ikke har omtalt i vårt høringssvar. Mannsutvalget foreslår at det innføres fradrag for boutgifter for samvær i samværklasse 2. Og utvalget foreslår at det foretas en nærmere utredning av å endre definisjonen av «aleneomsorgen for barn» som kriterium for å få overgangsstønad. Utvalget foreslår ikke å endre de øvrige kriteriene for omsorgsstønad.

Ombudet støtter intensjonen i disse to forslagene; nemlig at det bør være gode økonomiske incentiver for mest mulig samlet foreldrekontakt. Det vil si at lovverket ikke skal medvirke til at konflikter om samvær eskalerer fordi lovverket gir økonomiske incentiver til å skape konflikt om spørsmålet.

¹⁷ <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/horing-ny-barnelov-likestilt-foreldreskap-og-felles-omsorg-for-barn-etter-samlivsbrudd/id3045729/?uid=4db137da-04c2-4717-ba56-433d27544994>

Det er uklart for ombudet hvordan de foreslåtte endringene i barneloven vil påvirke reglene om barnebidrag og overgangsstønad. BFD kommenterer ikke dette i sitt høringsnotat om ny barnelov. Ombudet antar at de foreslåtte endringene vil få betydning for beregningen av barnebidrag og for stønadvilkårene, ettersom begrepet «fast bosted» foreslås fjernet. Ombudet nøyer seg derfor med å gi noen overordnede bemerkninger om temaet. Ombudet mener at det er viktig at beregning av barnebidrag har en sammenheng med hvilke faktiske bortgifter foreldrene har for barnet. Ombudet mener videre at det er viktig at sammenhengen mellom trygderegelverket og barneloven er god. Lovene bør bruke samme terminologi, slik at det er enkelt for foreldre å forstå hvilke økonomiske konsekvenser en avtale om omsorgen for barna har. Vilkårene for å få overgangsstønad bør utformes på en måte som ikke bidrar til å skape eller eskalere en konflikt mellom foreldrene. Ombudet mener at dette bør utredes nærmere.

VOLD I NÆRE RELASJONER

Behandlingstilbud til voldsutøvere

Mannsutvalget foreslår at sinnemestringskurs og andre behandlingstilbud til voldsutøvere bør være tilgjengelig i flere deler av landet. (T31)

Ombudets vurdering

Ombudet støtter dette tiltaket for å bekjempe vold i nære relasjoner. Den grove volden utøves i hovedsak av menn.¹⁸ Ombudet ser det i sammenheng med tradisjonelle mansroller og et nedarvet voldspotensial i gutters oppdragelse og deler av mannskulturen. Vold og sinne må også sees i sammenheng med dårlig psykisk helse hos en del menn. Aggresjon er hos mange menn et symptom på psykiske problemer som angst og depresjon¹⁹. Manglende bruk av helsetjenester og dysfunksjonelle mestringsstrategier som rusbruk og isolasjon forsterker problemene.

Det er store ulikheter i hvor tilgjengelig hjelpetilbudet for utøvere av vold er i landet. Generelle tilbud som DPS-kontor og familievernkontor tar imot få klienter med voldsproblematikk. Spesialiserte behandlingstilbud finnes i alle regioner, men er ikke tilgjengelig for alle innbyggere. Behandlingstilbudene rapporterer at de ikke får gitt et tilstrekkelig tilbud, og at tilbudene ikke er jevnt fordelt og tilgjengelig for alle voksne

¹⁸ <https://www.nkvts.no/rapport/omfang-av-vold-og-overgrep-i-den-norske-befolkningen/>

¹⁹ Madsen, S.Aa. 2014: Mænds Sundhed og Sygdomme. København: Samfundslitteratur.

som utøver vold.²⁰ Sett i sammenheng med voldsstatistikken i omfangsundersøkelser om vold i nære relasjoner, er det sannsynlig at behandlingstilbudene kun mottar og behandler en liten andel av dem som utøver vold. Fra siste rapport om behandlingstilbudet for voksne som utøver vold fremgår det at behandlingsinstansene selv etterlyser mer kunnskap og mer kompetanse hos egne ansatte og hos instanser de samarbeider med. De savnet også bedre samarbeidsrutiner samt bedre kapasitet til å jobbe med voldssaker. Mange savnet dessuten muligheten til å henvise til instanser med spesifikk kunnskap om vold.²¹

Ombudet støtter derfor mannsutvalgets tiltak 31 om at hjelpetilbudet til utøvere av vold i nære relasjoner må styrkes. Ombudet anbefaler i tillegg at det gjennomføres en gjennomgang av hvilke tilbud som finnes og hvor det er mangler, og at programmene som eksisterer evalueres. Både det generelle og det spesialiserte tilbudet bør styrkes. I tillegg mener ombudet at hjelpetilbudet rettet mot utøvere bør kobles sammen med det øvrige hjelpetilbudet for familier der det har blitt eller blir utøvd vold.

Tilleggs kommentarer fra ombudet på temaet vold i nære relasjoner

Manglende krisesentertilbud til menn og lite kunnskap i hjelpeapparatet om menn utsatt for vold i nære relasjoner

Ombudet mener krisesentertilbudet til menn som er utsatt for vold i nære relasjoner i mange tilfeller er for dårlig. Ombudet har redegjort for dette i vårt høringssvar om krisesenterloven.²² Dette gjelder særlig fedre med barn.²³ Ombudet mener også det er nødvendig med kompetanseheving i hjelpeapparatet om voldsutsatte menn og særskilte utfordringer de kan møte.²⁴

I NKVTS sin omfangsundersøkelse oppgir tre prosent menn at de har vært utsatt for alvorlig fysisk vold fra partner, og 14 prosent oppgir at de har vært utsatt for omfattende kontroll i parforholdet (NKVTS 2023).

²⁰ [Behandlingstilbudet til voksne som utøver vold: En nasjonal kartleggingsundersøkelse - NKVTS](#)

²¹ [Behandlingstilbudet til voksne som utøver vold: En nasjonal kartleggingsundersøkelse - NKVTS](#)

²² <https://www.ldo.no/en/arkiv/hoyringsarkiv/hoyringar-2024/horingssvar-fra-likestillings-og-diskrimineringsombudet-om-revidering-av-krisesenterloven/>

²³ Se blant annet: https://www.kun.no/uploads/7/2/2/3/72237499/nf-rapport_13_2019.pdf og https://www.ldo.no/globalassets/_ldo_2019/03_ombudet-og-samfunnet/rapporter/vold-i-naere-relasjoner/kommunenenes-helhetlige-arbeid-mot-vold-mot-kvinner-og-vold-i-naere-relasjoner/kommunenenes-voldsarbeid_rapport_15juni2021.pdf,

²⁴ <https://proba.no/wp-content/uploads/probarapport-1702-den-mannlige-smerte.-menns-erfaringer-med-vold-i-naere-relasjoner.-1.pdf>

Samtidig viser undersøkelser at blant annet krisesentertilbudet ikke er likeverdig for menn eller for fedre med barn.²⁵ Det er grunn til å anta at kunnskapen om voldsutsatte menn heller ikke er god nok i hjelpeapparatet, og at menn dermed opplever barrierer i hjelpetilbudet dersom de trenger hjelp til å komme seg ut av et voldelig forhold. Særlig menn utsatt for vold fra mannlig partner og menn med innvandrerbakgrunn, kan oppleve utfordringer i møte med hjelpeapparatet.²⁶ Ombudet mener det er nødvendig med kompetanseheving i hjelpeapparatet om voldsutsatte menn og særskilte utfordringer de kan møte. I tillegg må krisesentertilbudet få økt sine ressurser slik at sentrene har mulighet til å tilby likeverdige og gode tilbud for både kvinner og menn som er utsatt for vold og for barna deres.

Ombudets kommentar og utfyllende forslag på tematikken voldtekt

Ombudet ønsker å fremheve temaet voldtekt og det faktum at gutter og menn i all hovedsak er overgripere i disse sakene. Ombudet definerer dette som et mannspolitisk problem som vi savner en grundigere drøfting av. Ombudet savner at en drøfting av samtykkebasert lovgivning på dette feltet.

Ombudet mener det må innføres en reell samtykkelov. Ombudet mener det er viktig for å kriminalisere seksuell omgang uten samtykke, men også fordi en slik bestemmelse vil kunne ha en forebyggende effekt ved å bidra til holdningsendring, og en slik bestemmelse vil også kunne gjøre det enklere å formidle hva voldtekt er.

Den siste omfangsundersøkelsen til NKVTS²⁷ viser at en av fem kvinner har vært utsatt for voldtekt med makt eller tvang, sovevoldtekt, eller begge deler. Voldtekstutvalget konstaterte i sin rapport at myndighetene ikke har lyktes med å forebygge eller bekjempe voldtekt i Norge godt nok.²⁸ Voldtekt som samfunnsutfordring og folkehelseproblem er underkommunisert, og er i liten grad prioritert i fordelingen av offentlige ressurser. Dette vises særlig i politikernes manglende vilje til å investere i forebygging. Det er et massivt behov for forebygging, og det ligger et stort uforløst potensial i forebyggingsarbeidet for å bekjempe voldtekt. Ombudet mener at det er behov for prioriterte ressurser og midler til et stort forebyggingsløft og en reell satsning på styrket seksualitetsundervisning i hele utdanningsløpet. Også ungdom selv etterlyser mer og bedre seksualitetsundervisning i skolen. I Sex og samfunns rapport om seksualitetsundervisning i skolen etterlyser en stor andel av ungdom økt fokus på

²⁵ [1] Kommunenes helhetlige arbeid med vold mot kvinner og vold i nære relasjoner (2021) NKVTS

²⁶ <https://proba.no/wp-content/uploads/probarapport-1702-den-mannlige-smerte.-menns-erfaringer-med-vold-i-naere-relasjoner.-1.pdf>

²⁷ <https://www.nkvts.no/rapport/omfang-av-vold-og-overgrep-i-den-norske-befolkningen/>

²⁸ <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2024-4/id3028553/>

grensesetting og overgrep i seksualitetsundervisningen.²⁹ Undervisningen må opplyse gråsonesituasjoner, så både gutter og jenter har en solid forståelse av hva et reelt samtykke innebærer.

Ombudet mener også at det må sikres ressurser til forskning på sammenheng mellom seksualisering i media, porno, voldsporno og kjønnsbasert vold mot jenter og kvinner. Dette er et arbeid som også vil komme gutter og menn til gode.

Gi bedre hjelp til ofre for ikke-familiær vold (T30)

Mannsutvalget anbefaler at personer som blir utsatt for ikke-familiær vold får mer informasjon om mulige fysiske og psykiske helseskader, og bedre oppfølging i form av et samtaletilbud.

Ombudets vurdering

Mannsutvalget viser til at en stor andel menn har opplevd å bli utsatt for vold utenfor familien. Det finnes lite kunnskap som undersøker årsaker til og konsekvenser av denne volden i et kjønnsperspektiv. Et sentralt spørsmål er hvordan menn påvirkes av slike voldshendelser. Ombudet mener at det foreslåtte pilotprosjektet kan være et godt tiltak for å gi bedre hjelp til ofre for slik vold, og for å få mer kunnskap om fenomenet i et kjønnsperspektiv.

GUTTER I SKOLEN

Mannsutvalget foreslår en rekke tiltak for å bedre gutters situasjon på skolen og bedre gutters skoleprestasjoner.

Ombudets vurdering

Mange av forslagene fra mannsutvalget har ombudet tidligere uttalt seg om i høringssvaret til Stoltenberg-utvalgets NOU 2019: 3 "Nye sjanser – bedre læring. Kjønnforskjeller i skoleprestasjoner og utdanningsløp".³⁰ Mannsutvalget har foreslått følgende tiltak som ombudet har kommentert og anbefalt i sin høring til Stoltenberg-utvalget. Disse er: innføre fleksibel skolestart (T11), styrke alternative opplæringsløp i videregående skole (T13), sikre rett til læreplass (T14) og å endre poengberegningen på vitnemålet fra grunnskolen og videregående opplæring (T15). Vi støtter fremdeles disse tiltakene, med de forbeholdene som er gitt i ombudets høringssvar.³¹

²⁹ <https://sexogsamfunn.no/2022/rapport-om-seksualitetsundervisning-i-skolen/>

³⁰ <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2019-3/id2627718/>

³¹ <https://hoering.udir.no/Uttalelse/v2/a53912d3-fc2c-457c-b2f9-1c354e28d584?disableTutorialOverlay=True>

Ombudet ønsker spesielt å understreke viktigheten av utvalgets forslag om å sikre rett til lære plass (T14). Mange elever på yrkesfag faller fra i overgangen mellom Vg2 til Vg3, og her er gutter overrepresentert. En av grunnene til det store frafallet er mangelen på lære plasser. Mangelen på lære plasser kan betraktes som et strukturelt hinder for gjennomføring. En del elever får i praksis ikke oppfylt sin rett til videregående opplæring.

To tiltak fra mannsutvalget er ikke kommentert i ombudets høringsnotat til Stoltenberg-utvalget. Det er forslaget om å innføre lekebasert læring i barnehage (T10) og innføre en mer praktisk og variert skolehverdag (T12). Ombudet støtter begge tiltakene.

Ut fra de forskningsfunn som mannsutvalget presenterer støtter ombudet tiltaket om å innføre lekbasert læring i barnehagen. Følgforskningen i Agder-prosjektet om lekebasert læring viser at tiltaket vil styrke det pedagogiske opplegget i barnehagene for barn av alle kjønn, og tiltaket bidrar til at gutter stiller mer likt med jenter ved skolestart gjennom å styrke grunnleggende ferdigheter.³²

KJØNNSDELTE UTDANNINGSVALG

Nasjonal satsning for utradisjonelle utdanningsvalg på yrkesfag (T16)

Mannsutvalget foreslår en nasjonal satsning hvor sentrale utdanningsmyndigheter har det overordnede ansvaret for å iverksette tiltak for at flere unge skal velge og gjennomføre kjønnsutradisjonelle utdanningsprogram på yrkesfag. Lignende tiltak ble også foreslått i NOU 2019: 19: Jenterom, gutterom og mulighetsrom.

Ombudets vurdering

Ombudet har tidligere støttet tiltak for en bred nasjonal satsning på tiltak for at flere unge skal velge å gjennomføre kjønnsutradisjonelle utdanningsprogram på yrkesfag. Ombudet har gjort dette i sitt hørings svar til NOU 2019:19.³³

Ombudet støtter mannsutvalgets ulike forslag om en bred nasjonal satsning på tiltak for at flere unge skal velge og gjennomføre kjønnsutradisjonelle utdanningsprogram på yrkesfag.

³² Fidjeland, A., Rege, M., Solli, I. F. & Størksen, I. (2023). Reducing the gender gap in early learning: Evidence from a field experiment in Norwegian preschools. *European economic review*, 154, 104413.

³³ <https://www.ldr.no/arkiv/hoyringsarkiv/hoyringar-2017-2020/horingssvar--nou-2019-19-jenterom---gutterom-og-mulighetsrom/>

Gjennomføre en nasjonal satsing for at flere menn skal velge og gjennomføre helse-, omsorgs-, sosial og pedagogiske fag i høyere utdanning (T17)

Målet om at flere gutter skal søke seg til helse-, omsorgs-, sosial og pedagogiske fag i høyere utdanning har vært behandlet i flere utredninger, handlingsplaner og stortingsmeldinger. Både Likestillingsutvalget (2012) og UnglDag-utvalget (2019) har foreslått omfattende satsinger for å fremme jevnere kjønnsbalanse i utdanningsvalg. De store satsingene har ikke blitt gjennomført, og det finnes i dag ingen godt etablert overbygging for arbeidet. Det er svært varierende hva slags tiltak som er iverksatt. Bufdirs kartlegging av innsatser viser at tiltakene ofte er begrenset i omfang og rekkevidde, lite systematiske, de oppstår og blir borte igjen, eller aktører opplever at de mangler støtte og insentiver til å drive arbeidet. Få tiltak er evaluert, og vi vet derfor lite om effekten av ulike tiltak og hvilke tiltak som er de best egnede.

Ombudets vurdering

Ombudet ser det som avgjørende at mønstrene med sterk kjønnsdelte utdanningsvalg reduseres for at likestillingsprosessen skal komme videre. Det er mange grunner til det. De kjønnsdelte utdanningsvalgene fordeler kvinner og menn inn i sektorer som reproduserer kjønnsulikhet (offentlig/privat), typiske kvinne- og mannsarbeidsplasser gir ulike betingelser for å kunne kombinere arbeid og familie på en god måte, og lønnsulikhet mellom kvinner og menn reproduseres. Dette igjen legger føringer på hva familiene velger av arbeidsfordeling mellom mor og far. I tillegg vil ombudet påpeke at et sterkt kjønnsdelt utdannings- og arbeidsmarked, der gutter i svært liten grad velger omsorgsykker, i seg selv er et hinder for de som ønsker å velge annerledes. Slik sett blir det et negativt normativt trykk mot gutter som ønsker å velge annerledes.

Ombudet deler mannsutvalgets syn på at det er behov for en større og mer overgripende satsninger på dette området. Ombudet støtter de forslag som mannsutvalget kommer med i sin utredning. Ombudet henviser også igjen til våre høringssvar til de to ovenfor nevnte utvalgene.

LIKESTILLINGS- OG DISKRIMINERINGSLOVENS FORMÅLSBESTEMMELSE (T32)

Mannsutvalget foreslår å innføre kjønnsnøytral formålsbestemmelse i likestillings- og diskrimineringsloven. Dagens formulering er: «Loven tar særlig sikte på å bedre kvinners og minoriteters stilling». Mannsutvalgets forslag er å fjerne ordene «kvinners og» fra bestemmelsen.

Ombudets vurdering

Ombudet støtter ikke forslaget om å fjerne ordene «kvinners og» fra formålsbestemmelsen. Mannsutvalget har hverken utredet empiriske spørsmål om grunnlaget for bestemmelsen eller juridiske spørsmål om hvilken rettslig betydning bestemmelsen har. Ombudet er likevel enige med Mannsutvalget i at formålsbestemmelsen bør synliggjøre at likestillingsutfordringer også kan ramme menn, slik at likestillingslovgivning- og politikk også oppfattes som relevant for gutter og menn. Derfor foreslår vi at formålsbestemmelsen får en ny ordlyd. I det følgende forklarer vi bakgrunnen for dette standpunktet og kommer med forslag til en ny formulering av formålsbestemmelsen.

Etter ombudets mening er oppfatningen av at vi er i mål på likestilling mellom kjønnene – at kvinner og menn har lik makt, lik frihet og like muligheter – et av de største problemene for arbeidet for likestilling mellom kvinner og menn. Ombudet mener det er viktig at lovens formålsbestemmelse signaliserer at likestillingen ikke er i mål, og at det fortsatt er ulikestilling mellom kvinner og menn på en rekke områder. En kjønnsnøytral formålsbestemmelse vil bidra til å svekke problemforståelsen ytterligere, både hos offentlige myndigheter, arbeidsgivere og i samfunnet generelt. Lovens formålsparagraf har en viktig symbolfunksjon og er i tillegg førende i likestillingspolitikken.

Kvinner har fortsatt ikke like stor makt og innflytelse som menn på en rekke sentrale samfunnsområder, for eksempel innen politikken, academia og toppledersjiktet i næringslivet. Kvinner tjener i snitt mindre enn menn. Kvinner er også mer utsatt for vold i kraft av å være kvinner, og antallet partnerdrap og voldtekter stiger. Menn kommer dårligere ut enn kvinner i deler av utdanningssystemet, i muligheten til å være likestilte omsorgspersoner for sine barn og i møte med deler av det offentlige tjenesteapparatet, som Mannsutvalget påpeker i sin utredning. På noen områder kommer *både* kvinner og menn dårlig ut, men på ulike måter og av ulike grunner. Et eksempel på dette er helsevesenet, der det er store kjønnsforskjeller. Kvinner kommer dårligere ut da det mangler forskning og kompetanse i helsevesenet på kvinnehelse. Samtidig er det mange menn som ikke oppsøker eller blir fanget opp av helsetilbud innenfor psykisk helse.

Likestilling er ikke et nullsumspill. Likestilling for kvinner forutsetter likestilling for menn, og omvendt. For eksempel vil det at menn tar en større del av omsorgsarbeidet for barn gi kvinner større frihet og flere muligheter. God likestillingspolitikk forutsetter altså at man både ser på menns og kvinners situasjon, og at dette ses i sammenheng. Vi er ikke i mål med kvinners likestilling. Samtidig er det viktig å anerkjenne at det er områder der menn også har utfordringer og ulike muligheter. Likestilling er ikke en kamp mellom kjønnene, men en kamp for like muligheter for alle.

Ombudet er altså ikke enige i Mannsutvalgets konklusjon om at formålsparagrafen slik den er i dag har «mistet eksistensgrunnet sitt». Etter ombudets oppfatning vil det å gjøre bestemmelsen kjønnsnøytral bidra til å tilsløre at kvinner og menn fortsatt er ulikestilte på en rekke områder. En kjønnsnøytral lov signaliserer at likestillingsproblemer er kjønnsnøytrale. Det kan styrke en oppfatning av at menn og kvinner er like utsatt for diskriminering, både individuelt og strukturelt. Det kan da bli vanskeligere å få øye på konkret diskriminering som skjer, både direkte og indirekte. Det vil bli vanskeligere å erkjenne at diskriminering skjer, og dermed reduseres den faktiske muligheten til å ta tak i det. Dette kan igjen føre til at viljen til å drive aktivt forebyggingsarbeid vil kunne svekkes.

En kjønnsnøytral formålsbestemmelse vil også være i tråd med anbefalinger fra CEDAW-komiteen, som har uttrykt bekymring for at norsk lovgivning i for stor grad er kjønnsnøytral, se komiteens konkluderende observasjoner til Norges tiende periodiske rapport avsnitt 14 og 15 (CEDAW/C/NOR/CO/10). Kritikken fra CEDAW begrunnes med at kjønnsnøytralitet kan være en hindring for å sikre kvinner mot diskriminering og for å oppnå reell likestilling. LDO har tilsynsansvar for CEDAW og dermed et særlig ansvar for å påse at norsk lovgivning er i tråd med konvensjonsforpliktelsene.

CEDAW forplikter også statene til å endre strukturer som bygger på stereotype eller hierarkiske forståelser av menn og kvinner, se konvensjonens artikkel 5a. Norske myndigheter har altså en plikt til å avskaffe skadelige stereotyper knyttet til kjønn, ettersom disse stereotypene kan føre til diskriminering og trakassering av enkeltpersoner og grupper. Dette strukturelle vernet er altså også relevant for menn, som Anne Hellum argumenterer for i sin artikkel «Hvem er vernet av FNs kvinnekonvensjon? Om samspill mellom teori, politikk og fortolkningspraksis».³⁴

Etter ombudets syn bør likestillings- og diskrimineringsloven derfor ha en formålsbestemmelse som ikke er kjønnsnøytral, men som fremhever at et kjønnsnøytralt perspektiv nettopp er nødvendig for å oppdage og motvirke

³⁴ Publisert i *Festskrift till Åsa Gunnarsson* (2024) av Tjernberg, Trenta og Dimitrievski (red.).

ulikestilling mellom kvinner og menn. Bestemmelsen bør vise at likestillingsutfordringer krever en nyansert tilnærming, og den bør reflektere at kvinner og menn har ulike utfordringer av ulike grunner – også innenfor samme samfunnsområde. Det er betydningen som ulikheten har for likestillingen som må være førende for hvilke situasjoner som krever tiltak. Formålsbestemmelsen bør også vise til at et interseksjonelt perspektiv er nødvendig, ettersom kjønn ofte virker sammen med andre diskrimineringsgrunnlag. Videre bør formålsbestemmelsen peke på myndighetenes plikt til å avskaffe kjønnsstereotyper, som kan danne grunnlag for diskriminering og trakassering på grunn av kjønn.

Vi har forsøkt å formulere en alternativ formålsbestemmelse som gjenspeiler det vi skriver ovenfor. Dette forslaget kan ses på som et utgangspunkt, og vi bidrar gjerne inn i det videre arbeidet med utforming av bestemmelsens ordlyd.

Forslag til formulering:

Loven tar særlig sikte på å bedre kvinners og menns stilling der det finnes ulikhet som er til hinder for likestilling og som har sammenheng med kjønn, herunder kjønn i kombinasjon med andre diskrimineringsgrunnlag. Loven tar også særlig sikte på å bedre minoriteters stilling.

Loven skal bidra til å bygge ned samfunnsskapt funksjonshemmende barrierer, og hindre at nye skapes. Loven tar videre sikte på å endre strukturer og praksiser som bygger på skadelige stereotypiske forståelser av de vernede diskrimineringsgrunnlagene, og kombinasjoner av disse grunnlagene.

Innføre mer effektive virkemidler i likestillingspolitikken (T33)

Mannsutvalget mener at virkemidlene i likestillingspolitikken må styrkes, og foreslår at det blir utredet, utviklet og iverksatt nye metoder for likestilling.

Ombudets vurdering

Likestillings- og diskrimineringsombudet støtter tiltaket. Det er ombudets erfaring at likestillings- og diskrimineringslovens § 24 ikke er godt nok kjent blant lovens pliktsubjekter. Det vil være en klar fordel om tildelingsbrev og andre styringsdokumenter for de respektive sektormyndighetene inkluderte konkrete henvisninger til § 24 og likestillingsplikten i offentlig sektor ('LOS-plikten'). Her vil det være mulig å tydeliggjøre ansvar og avklare behov knyttet til kommunikasjon, koordinering og redegjørelsesarbeid. Ombudet mener videre det vil være en fordel om sektorlovgivning også gjennomgår slik at konkrete henvisninger til LOS-plikten kan tas in i disse. Henvisning til plikten i sektorlovgivning vil gjøre det enklere for sektormyndighetene å orientere seg om plikten, samtidig som det vil øke sjansene

for at relevante kompetansemål knyttet til plikten tas inn i utdanningsløp for relaterte fag- og yrkesutdanninger.

Vennlig hilsen

Bjørn Erik Thon
likestillings- og diskrimineringsombud

Dokumentet er elektronisk godkjent, og gyldig uten signatur.

Kopi til
avdelingsdirektør Åsulv Solstad
fagdirektør Marit Lorentzen